

Dr Wojciech Kotowicz

**Regiony i stosunki międzynarodowe. Perspektywa rosyjska
(Regions and international relations. Russian perspective)**

Wykonana na rzecz Activity: 6,7,8

Według kryterium struktury współczesne państwa można podzielić na: jednolite (unitarne), złożone oraz państwa zróżnicowane. Państwa jednolite, to państwa stanowiące na zewnątrz jeden podmiot; nie występuje podział suwerenności między całość a części składowe. Państwa złożone, to państwa, w których występuje podział suwerenności między całość a części składowe. Współczesną formą państw złożonych są federacje (państwa związkowe) i konfederacje. W literaturze przedmiotu oprócz kategorii państw związkowych pojawia się kategoria państwa zróżnicowanego. W odróżnieniu od państwa związkowego, które składa się z dwóch lub więcej części wzajemnie równorzędnych, państwo zróżnicowane jest zbudowane jednolicie w swej zasadniczej części (która niekoniecznie jest największą terytorialnie), a zarazem posiada w obrębie swoich granic terytorium lub terytoria o odrębnych cechach ustrojowych. Terytoria te określa się czasem jako fragmenty państwowe¹. Odrębność tych fragmentów może mieć postać bardziej lub mniej korzystną w porównaniu ze statusem innych jednostek administracyjno-terytorialnych państwa zróżnicowanego. Przykładem takiego państwa jest między innymi Federacja Rosyjska, gdzie republiki, kraje, okręgi autonomiczne o obwód autonomiczny posiadają inne statusy.

Region, regionalizm i regionalizacja – to kategorie, a zatem i problemy badawcze, które w politologii nabierają nowego znaczenia, zwłaszcza w kontekście nasilania się procesów globalizacji oraz rosnącego wpływu regionów na bieg spraw w Unii Europejskiej. Aktualność

---

¹ Zob.: G. Yamamoto, *Theoretical Considerations of Multilateralism and Regionalism*, IDE Apec Study Center, „Working Paper Series” 2002, No. 2.

tej problematyki wynika również z wzrostu znaczenia koncepcji „Europy regionów” w dyskursie naukowym².

Pojęcie „regionu” jest bardzo często używane w wielu dyscyplinach naukowych, poczynając od geografii przez ekonomię, gospodarkę przestrzenną, ekologię, prawo, na politologii, w tym stosunkach międzynarodowych kończąc³. Trzeba zauważyć, że nie ma jednolitej, powszechnie obowiązującej definicji terminu „region”. Początkowo, kryterium wyróżniającym region był jedynie aspekt geograficzny (np. Europa Zachodnia, Europa Wschodnia, czy Bliski Wschód). Z czasem, dochodzić zaczęły takie czynniki „scalające” dany region, jak: podobieństwo kultur, orientacja polityczna, obronność, religia oraz gospodarka.

Przechodząc do definicji pojęcia region, można uznać, że jednym z najbardziej uniwersalnych jest podejście Lutza Roemhelda. Z tego punktu widzenia, region jest „superterminem”, który zawiera w sobie cztery zasadnicze elementy: określone terytorium, ludność, wspólną historię i warunki przyrodnicze. Wszystko inne, uzależnione jest od problemów, które chce rozwiązać badacz. Jeżeli jest bardziej zainteresowany badaniem aspektów ekonomicznych, to będzie badał region przez pryzmat istniejących tam stosunków gospodarczych. Jeżeli ważniejszy będzie aspekt etno-kulturowy, to region analizowany będzie przede wszystkim z punktu widzenia tego terytorium, na którym zamieszkuje określona grupa etniczna. Jeżeli problem badawczy ma charakter kompleksowy, wtedy dochodzi do kombinacji wszystkich elementów⁴.

W najszerszym znaczeniu, region to „względnie jednorodny obszar, wyodrębniony na podstawie określonych kryteriów”⁵. W zależności od wyboru kryterium, można mówić o regionie w kategoriach geograficznych, przyrodniczych, klimatycznych, ekonomicznych, historycznych, demograficznych, kulturowo-językowych, ekologicznych czy polityczno-prawnych i administracyjnych.

W naukach przyrodniczych wyróżnia się regiony geograficzne, zróżnicowane pod względem fizycznym (ukształtowanie terenu, klimat, gleba, zasoby naturalne, fauna i flora itp.),

---

² Szerzej zob.: R.F. Turowskij, *Osnovy i perspektivy regionalnykh politicheskikh issledowanij*, „Polis. Politicheskije issledowanija” 2001, nr 1; R.F. Turowskij, *Balans politicheskikh odnoszenij miezdu ciontrami i regionami w prociessach gosudarstwiennogo stroitelstwa*, Moskwa 2007.

³ Szerzej zob.: M. Elżanowski, Maciołek M., Przybysz P., *Region jako instytucja prawno-ustrojowa*, „Państwo i Prawo” 1990, nr 8.

⁴ E. Domorienok, *Koncepcii „starogo” regionalizma w kontiektie sowriemiennoj Jewropy*, „Bieloruskij żurnal miezdunarodnogo prawa i miezdunarodnykh odnoszenij” 2002, nr 4, s. 54.

⁵ Por.: K. Jóskowiak, *Region – regionalizm – międzynarodowa współpraca regionów. Kontrowersje terminologiczne*, „Wiek XXI. Zeszyty Naukowo-Teoretyczne PWSBiA” 2005, nr 2-3.

a także w wyniku działalności człowieka (gospodarka, komunikacja, infrastruktura); w naukach społecznych i humanistycznych, oprócz uwarunkowań fizjograficznych, bierze się pod uwagę kryteria historyczne, socjologiczne, polityczne, kulturowe, językowe itp. W rezultacie przez region rozumie się najczęściej jednostkę terytorialną, usytuowaną w określonej przestrzeni geograficznej, historycznej, ekonomicznej i kulturowej.

Warto również wspomnieć o pojęciu „region polityczny”, który jest rezultatem uregulowań prawnych. Wytaczają go granice zewnętrzne (na poziomie państw) i wewnętrzne (podział administracyjny kraju). Organizacja terytorialna państwa, w zależności od przyjętych rozwiązań ustrojowych, może mieć kształt unitarny (dominująca pozycja władzy centralnej), regionalny (znaczną autonomią regionów) lub federalny (regiony lub większe jednostki terytorialne uczestniczą we władzy na zasadzie subsydiarności i partycypacji). W krajach unitarnych (jednolitych) regiony są jednostkami samorządowymi, korzystającymi ze swoich uprawnień w ramach decentralizacji państwa. W modelu regionalnym i federalnym mamy do czynienia z regionalizacją, w ramach której centrum dzieli się władzą z regionami.

W wąskim rozumieniu, jedni badacze określają region jako wspólnotę ekonomiczną, którą jest na przykład niemieckie Zagłębie Ruhry, ukraiński Donbas oraz amerykański Środkowy Zachód, inni – jako geograficznie wyodrębnioną jednostkę administracyjną, na przykład obwody w Rosji (Obwód Kaliningradzki FR) landy w Niemczech (Brandenburgia) oraz stany w Stanach Zjednoczonych (Alaska), trzecia grupa badaczy definiuje region jako wspólnotę kulturowo-historyczną, jak na przykład Nowa Anglia w Stanach Zjednoczonych czy Warmia w Polsce.

Z perspektywy globalnej, region bywa określany jako grupa państw sąsiadujących ze sobą, stanowiąc przez to odrębny podmiot ekonomiczno-geograficzny, gdzie elementem integrującym jest skład narodowy i etniczny oraz kultura lub podobieństwo w funkcjonowaniu systemów politycznych zbudowanych na tych samych – lub bardzo podobnych – wartościach. Istnieje również podejście polegające na traktowaniu „regionu” w aspekcie związków wewnątrzekonomicznych, wtedy regionem jest „strukturalna część lub podsystem międzynarodowych stosunków gospodarczych, w którym proces internacjonalizacji ma

podstawę regionalną, realizowaną poza istniejącymi politycznymi i administracyjno-terytorialnymi granicami”⁶.

Wagi i znaczenia regionalnego wymiaru rosyjskiej polityki nie sposób przecenić⁷. W pewnym stopniu Rosja jest specyficzną federacją, gdzie klasyczny podział władz na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą uzupełniany jest przez aspekt przestrzenny, przewidujący udział jednostek terytorialnych w określaniu swojego statusu politycznego (w odróżnieniu od państwa unitarnego, którego części składowe, będące elementem podziału administracyjnego państwa są pozbawione tych kompetencji)⁸. Czynniki geograficzne zawsze odgrywały istotną rolę w polityce rosyjskiej, lecz obecna geograficzna fragmentacja państwa przyjęła skomplikowane formy regionalizmu, gdzie procesy radykalnej decentralizacji idą w parze z działaniami władzy centralnej, która zdając sobie sprawę z utraty swego imperialnego statusu, poszukuje nowego miejsca w systemie politycznym⁹.

Zagadnienie przemian demokratycznych w Rosji, w zasadzie przedstawiane było w literaturze przedmiotu przez pryzmat procesów politycznych odbywających się na poziomie państwowym. Jednak pojawienie się na przełomie lat 80. i 90. XX w. 89 podmiotów Federacji Rosyjskiej jako samodzielnych aktorów politycznych stworzyło konieczność nowego podejścia do tego problemu – optyki regionalnej. Takie spojrzenie może być bardziej owocne przy wyjaśnianiu charakteru i źródeł demokratyzacji w państwach postkomunistycznych. Przyjmuje się bowiem, że „Polityka w Rosji nie toczy się na poziomie federacji, ale na poziomie regionów”, co oznacza, że rozwój federalizmu doprowadził do uniezależniania się regionów, a wręcz do powstania stosunkowo samodzielnych podmiotów politycznych, na tyle silnych, że późniejsze próby odwrócenia tej tendencji poprzez wprowadzenie w 2000 r. przez prezydenta Rosji Władimira Putina reform administracyjnych nie zdołało całkowicie pozbawić wpływu regionów na życie polityczne Rosji.

---

⁶ A. Dachin, N.P. Raspopow, *Problema riegionalnoj stratifikacii w sowriemiennoj Rossii*, „Polis. Politiczeskije isliedowanija” 1998, nr 4, s. 15.

⁷ A. Rajciew, *Nacionalno-riegionalnyj ili riespublikanskij?*, „Wysszeje obrazowanije w Rossii” 2002, nr 5, s. 95.

⁸ L. Roemheld, *Integral Federalism: Model for Europe - a Way Towards a Personal Group Society: Historical Development, Philosophy, State, Economy, Society*, Frankfurt-Bern-New York-Paris 1990, passim.

⁹ O. Dubinina, *Riegionalizacija: politikoekonomiczeskij aspekt problimy*, „Włast” 2007, nr 3.

Regionalizacja jest istotnym paradygmatem definiującym współczesne życie polityczne wielu państw, w tym także Rosji¹⁰. W literaturze rosyjskiej i zachodniej wskazuje się na kilka podstawowych przyczyn warunkujących ten złożony i niejednoznaczny proces: słabość federalnego centrum przez pierwsze 10 lat transformacji ustrojowej, likwidacja pionowo zorganizowanego systemu politycznego, społeczno-polityczna decentralizacja jako efekt demokratyzacji kraju; luki prawne w ustawodawstwie regulującym stosunki centrum z podmiotami Federacji Rosyjskiej; trudności gospodarcze okresu transformacji (spadek poziomu produkcji, rozpad tradycyjnych gospodarczych związków między byłymi republikami a poszczególnymi regionami Rosji, dążność niektórych regionów do finansowo-ekonomicznej samowystarczalności); dynamiczny rozwój elit regionalnych; wzrost zawieranych porozumień międzynarodowych oraz czynniki strukturalne, takie jak różnorodność etniczna, religijna, kulturalna i geograficzna¹¹.

Skomplikowane i niejednoznaczne procesy polityczne, które występują we współczesnej Rosji, stawiają przed politologią wiele wyzwań, związanych z koniecznością ich eksplanacji. Istnieje także określone zapotrzebowanie na prognozowanie i wyjaśnianie niejednoznacznych skutków regionalizacji postradzieckiej przestrzeni. Na tle odradzania się podmiotów Federacji Rosyjskiej przy jednoczesnym zwiększeniu się ich roli jako aktorów polityki rosyjskiej występuje tendencja fragmentaryzacji społeczno-politycznej przestrzeni regionów, przejawiająca się w jakościowo różnych sposobach organizacji władzy w regionach, w różnym zakresie połączeniu w ich życiu politycznym elementów demokracji i autorytaryzmu. Ważnym problemem jest więc określenie czynników i tendencji, wpływające na dywersyfikację społeczno-politycznej przestrzeni państwa. Bez zbadania regionalnego składnika nie jest możliwe pełne poznanie ogólnego obrazu transformacji politycznej w Rosji, jej problemów i sprzeczności. Rozpoznanie życia politycznego regionów daje możliwość stwierdzenia, w jaki sposób, w konkretnym przypadku, odzwierciedlone zostaje życie polityczne poziomu państwowego¹².

---

¹⁰ Por.: H.J. Puhle, *Regions, Regionalism, and Regionalization in 20th-Century Europe*, Oslo 2000. Pursiainen Ch., 'Regionology' and Russian Foreign Policy, [w:] *Russian Regions and Regionalism. Strength Through Weakness*, eds. G. P. Herd, A. Aldis, London 2003.

¹¹ T.A. Gałkina, A.W. Kołosow, A.D. Krindacz, *Toierritorialnaja idienticznost i mieżetniczieskije otnoszienia*, „Polis. Politiczieskije issledowanija” 2001, nr 2.

¹² A.A. Kozłow, *Riegnonalizacija socialno-politiczieskogo i ekonmiczieskogo prostranstw Rossii*, „Wiestnik Tambowskogo uniwersitieta. Sierija: Jestiestwiennyje i tiechniczieskije nauki” 2010, nr 1, passim.

W państwach federalnych daje się zauważyć polityczny wpływ regionów na centrum, a czynnik regionalny jest jednym z określających życie polityczne całego państwa. Przy czym, metody „nacisku” mogą być tutaj bardzo różne – od przenikania w „centralną” elitę rządzącą i realizowania regionalnych interesów do zbrojnego separatyzmu włącznie. W istocie, polityczna regionalistyka jest „nauką o terytorialnie zróżnicowanych państwach, funkcjonujących w warunkach złożonej geograficznie struktury państwa”. Stoi przed nią trudne zadanie – dokonania syntezy różnorodnych właściwości politycznego rozwoju regionów, uwzględniając jednocześnie specyfikę rozwoju danego państwa jako całości¹³.

Bibliografia

- Dachin A. W., Raspopow N. P., *Problema regionalnoj stratifikacii w sowriemiennoj Rossii*, „Polis. Politiczeskije isliedowanija” 1998, nr 4.
- Domorienok E., *Konciepcii „starogo” regionalizma w kontiektie sowriemiennoj Jewropy*, „Bieloruskij żurnal mieżdunarodnogo prawa i mieżdunarodnych odnoszienij” 2002, nr 4.
- Dubinina O., *Riegonalizacija: politikoekonomiczeskij aspekt problimy*, „Włast” 2007, nr 3.
- Elżanowski M., Maciołek M., Przybysz P., *Region jako instytucja prawno-ustrojowa*, „Państwo i Prawo” 1990, nr 8.
- Gałkina T. A., Kołosow W. A., Krindacz A. D., *Toierritorialnaja idientycznost i mieżetniczeskije odnoszienija*, „Polis. Politiczeskije issliedowanija” 2001, nr 2.
- Jóskowiak K., *Region – regionalizm – mieżzynarodowa współpraca regionów. Kontrowersje terminologiczne*, „Wiek XXI. Zeszyty Naukowo-Teoretyczne PWSBiA” 2005, nr 2-3.
- Kantyka Z., *Politologia*, [w:] *Encyklopedia politologii. Teoria polityki*, tom 1, Kraków 1999.
- Kołosow W. A., Mironienko N. S., *Gieopolitika i politiczeskaja gieografija*, Moskwa 2001.
- Kozłow A. A., *Riegonalizacija socialno-politiczeskiego i ekonmiczeskiego prostranstw Rossii*, „Wiestnik Tambowskogo uniwersitieta. Sierija: Jestiestwiennyje i tiechniczeskije nauki” 2010, nr 1.
- Marciniak W., *Wybory parlamentarne w Rosji*, „Praktyka Polityczna” 2004, nr 1.
- Matsuzato K., *Priedisłowije*, [w:] *Fienomen Władimira Putina i rossijskije rieiony: pobieda nieożidannaja ili zakonomiernaja*, ed. K. Matsuzato, Sapporo 2004.

---

¹³ L.G. Oliech, *Riegonalizm i fiedieralizm: Uctiebnije posobije*, Nowosibirsk 1998, passim.

Mikołajczyk A., *Regiony i współpraca transgraniczna. Podstawowe pojęcia*, [w:] *Regiony*, red. A. Brodecki, Warszawa 2005.

Muradjan A., *Riegiionalizm kak problema politologii*, „Wiestnik Moskowskogo Uniwersiteta. Sierija 18: sociologija i politologija” 1995, nr 3.

Oliech L. G., *Riegiionalizm i fiedieralizm: Uctiebnoje posobije*, Nowosibirsk 1998.

Puhle H.-J., *Regions, Regionalism, and Regionalization in 20th-Century Europe*, Oslo 2000.

Pursiainen Ch., ‘*Regionology*’ and Russian Foreign Policy, [w:] *Russian Regions and Regionalism. Strength Through Weakness*, eds. G. P. Herd, A. Aldis, London 2003.

Rajciew A., *Nacionalno-riegionalnyj ili riespublikanskij?*, „Wysszije obrazowanije w Rossii” 2002, nr 5.

Roemheld L., *Integral Federalism: Model for Europe - a Way Towards a Personal Group Society: Historical Development, Philosophy, State, Economy, Society*, Frankfurt-Bern-New York-Paris 1990.

Triejwisz A. I., *Riegiionalizacija i cientralizacija w Rossii*, „Riegiionalnyje issliedowanija” 2008, nr 5.

Turowskij R. F., *Balans politiczeskich odnoszenij miezdu cietrom i riegiionami w prociessach gosudarstwiennoego stroitielstwa*, Moskwa 2007.

Turowskij R. F., *Osnowy i pierspektiwy riegiionalnych politiczeskich issliedowanij*, „Polis. Politiczeskije issliedowanija” 2001, nr 1.

Yamamoto G., *Theoretical Considerations of Multilateralism and Regionalism*, IDE Apec Study Center, „Working Paper Series” 2002, No. 2.